

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh286>

AFRİKA SEYAHATNAMESİ*

TRIVIER

Aktaran: Ünal TAŞKIN**

Marsilya'dan Gabon'a

1890 senesi Ocak ayında (Kânûn-ı Sâni) son seyahatimden Fransa'ya döndükten sonra birkaç konferans vererek, daha birçok yerin görülmesi gerektiğini beyan etmiştim. Her yerde zararları hissedilen McKinley tarifelerinin dünya ticaretinde sebep olduğu korku ve endişeleri gidermek için yeni yollar aramanın gerekliliği yönünde birçok makale yazdım. Bunun güzel bir sonucu olarak Paris Belediye Meclisi ve Bordeaux Ticaret Odası 11.000 franka yakın bir miktar para ile siyahiler memleketine doğru gönderilmeme karar verdi.

1891 senesi Şubat'ının 10. günü Fransız posta vapurlarından birine binerek Marsilya'dan hareket ettik. Şubat'ın 14. günü seher vakti Cebelitarık Boğazı'ndan geçmeye başladık. Sol tarafta Kuta beldesinin beyaz beyaz evleri, kaleleri görünüyor; sağda granit taşından yapılmış arslanın kocaman heykeli ve onun arkasından da zindanın tepeleri göze çarpıyordu. Cebelitarık Boğazı'ndan geçişimiz sırasında bahar ayı yaklaştığından, güneşin ışıklarına maruz kalan sahillerin büründüğü hali seyretmek çok hoştu.

Denizden gelen akıntılara karşı¹ hızımızı kaybetmeden el-Cezire, Tarifa, Tanca şehirleri ve Spartel burnunu geçtik. Şubat'ın 17'sinde Büyük Kanarya Adası'nın Luz limanına girdik.

Bu liman senenin hemen her mevsiminde gemicilere sığınak olur. Gemiciler, kömür ve birtakım ihtiyaçlarını da buradan temin ederler. Biz de bir

* Bu metin Mehmed Ekrem'in Osmanlıca çevirisinden günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Tarih Bölümü.

¹ Bilindiği üzere Akdeniz, sularının dörtte üçünü nehirlerden ve dörtte birini Atlas Okyanusu'ndan alır. Cebelitarık boğazında Akdeniz'e doğru akıntılar hiçbir zaman eksik olmaz.

iki saat zarfında ihtiyaçlarımızı yeniden ikmal ettikten sonra hareket ederek Şubat'ın 19'una doğru Argovin yığınlarının önlerine geldik. Bu yığınlar Fransa'nın hiçbir zaman unutamayacağı, feci bir kazayla ünlüdür.

Meduz adındaki bir Fransız seyyah, gittiği yerden uzun süre dönmeyince aramak için Senegal'den Arg adlı bir gemi gönderilmiş. Yaklaşık 12 gün kadar süren aramalar sonucu seyyahın (1861 senesi Temmuz'unun 11. günü) bu yığınlara çarparak battığı ve maiyetindeki 149 kişiden ancak 15 kişinin sahile ulaşabildiği anlaşılmıştır. İşte o zaman bu yığınlara da gemiye nispetle "Argovin" adı verilmiş. Şubat'ın 20'sinde Dakar beldesine vardık. Biraz ötede Çad Gölü'ne giden yol görünüyordu. Yerlilerin nehirde kullandıkları vasıtalara eşya ve malzemelerimizi yükleterek Gabon yolunu tuttuk.

Ne yalan söyleyeyim, bu siyahilerin çehrelerini gördükçe kalbimde tarifsiz bir memnuniyet peyda oluverdi. Hele yol arkadaşım Ali ile Baba'nın tercümanlıkları sayesinde yerlilerle konuşarak daha da mutlu oluyordum. Yol arkadaşılarının âlicenaplığını ve vefakârlıklarını ömrüm oldukça unutamam.

Bazen yemeğe davet ettiğim halde ikisi birden:

-Yiyiniz, yiyiniz bizim karnımız tok. Siz yiyiniz de hava değişimine karşı kuvvetli olunuz! derlerdi.

Ne var ki arkadaşlıkları pek uzun müddet devam etmedi. Şubat'ın 21. günü akşamüzeri bir top atılarak hareketimiz ilan olundu. Yerlilerle dolu birçok hafif kayık, gemimizin etrafını kuşatmış olduğu halde pervane dönmeye ve gemi Sierra Leon sahili boyunca yavaş yavaş ilerlemeye başladı.

Bu sahilde 20 kadar iskeleye uğradıktan sonra "Karo" sahiline, buradan Gine Körfezi'ni geçerek Mart'ın 10. günü Libreville şehrine vardık. Bu şehir, Fransa'ya bağlı olan Kongo'nun merkezidir. Havası oldukça mutedil ve yerleşmeye elverişli bir yerdir. Komo, Maga, Bukue, Rambue ve Ogue nehirleri vasıtasıyla birçok tüccar buraya mal getirerek diğer ülkelere sevk ederler.

Birkaç sene evvel buraya gelişimde Ogue şehrine uğramış ve yerlilerin bizim için verdikleri bir baloya katılmışım. Orada şahit olduğum garabeti zikr etmeden geçemeyeceğim:

O zaman buraya varışım kış mevsimine denk geldiğinden akşama doğru bir balo verileceği -yerlilerin Tamtam dedikleri trampetlerle- ilan edildi.

Toprağın orta yerine ateş yakılarak şarkıcılar bir tarafa davetliler bir tarafa ayrıldı. Yüz kadar şarkıcı bağırıp çağrışmaya, ortalarına bir küçük herif girerek ötekine berikine mendil atmaya, kıvıra kıvıra oynamaya başladı. Garip bir kemançe çalındığı sırada herifin biri de bakır kaplara vurarak tuhaf tuhaf

sesler çıkarıyordu. Aloga namını verdikleri içkiyi içtikçe coşuyor, coştukça da içiyorlardı! Kadınları bu hale iştirak etmedikleri gibi gerek dans gerek şarkıda olsun erkekler gibi aşırıya kaçmaktan sakınıyorlardı.

Bir saat kadar bunların eğlencelerini seyrettikten sonra kalacağım yere dönmüş ve tamtamin sesine karşı uyumak için sabaha kadar boş yere uğraşmış durmuştum.

Libreville'den Banguela'ya

Gabon mevcut durumda çok iyi bir yer olmamasına rağmen gösterdiği gelişime bağlı olarak ileride çok iyi bir yer olacağı anlaşılıyor. Zaten hangi memleket, hangi toprak olursa olsun, ilk keşfinde, genel durumunun ilkel görülmesi doğaldır. Çalışma ve emek orayı geliştirir ve faydalı bir hale sokar

Portekizli Cabral 1600 yılına doğru Brezilya'yı keşfettiği zaman sık ormanlardan, koku yayan bataklıklarından ve sarıhummadan başka bir şey ile karşılaşmamıştı. O zamandan beri harcanan emek Brezilya'yı şimdi bildiğimiz hale getirdi.

Kongo, buna benzer bir gelişim gösterebilir diyemem. Zira iklimi müsait değildir. Fakat gereği gibi gayret edilirse tarımsal gücü sayesinde Gabon bütün Kongo'nun en işlek merkezi haline gelebilir.

Gine Körfezi'nin diğer ülkeleri gibi, Libreville'in ithalatı da oldukça fazladır. İpekten, yünden kumaşlar, alaca bulaca boyanmış mendiller, Manchester'dan, Almanya'dan, İsviçre'den gelen mensucat pek çok vergiye tabi olduğu halde daha gemi güvertesinde iken satılmaktadır.

Nisan'ın 8'inde Ville de Maranhau adındaki gemiye binerek Saint Paul Luanda'ya doğru yola çıktık ve ertesi günü Mancı şehrine vardık. Bu şehirde hayatını sürdürmek pek zordur. Cayır cayır yanan kumlara ayaklar iliştikçe, denizleri bile kurutan güneşin harareti insanın beynine dokundukça eriyip mahvolmak bunların yanında hiç kalır!

Hizmetime bakan adam gayet temiz, üstüne başına dikkat eder biriydi. Zaten halkın büyük çoğunluğu temizliğe dikkat eder. Yemekten giymekten yana zerre kadar endişe etmiyordum. Uşağım bunları yoluna koyduğu gibi, beni de her gün yıkardı.

Burada köpekler, maymunlar çok olduğu halde evcil hayvan azdır. Ötede beride kendi kendine yetişen bir tür bezelye görülür.

Her sabah tuvalet ihtiyacımı gördükten sonra kahvaltı etmek üzere sofraya takımının başına koşardım. Sofra takımı çukur bir yerde ve sular içinde dururdu.

Böyle bir tedbir alınmazsa sabah yiyeceklerin yerinde yeller eserdi. Zira o kadar karınca vardır ki bu kadar tedbir alınmışken bile yine şeker kutusunun içinde, şerbetlerin üzerinde karınca kanadı, karınca gövdesi göze ilişir! Hele çağanozlu kahvenin haline bakıp güleyim mi kızayım mı diye insan şaşırır kalır!...

Saat 7'den 10'a kadar işlerimle meşgul olurum! Bu zaman havanın biraz itidaline tesadüf ettiği için pek o kadar etkilenmezdim. Fakat güneş tepeye yükseldiğinde sık sık nefes almaya başlar hatta boğulma derecesine gelirdim. Mancı'de kaldığımız 15 gün boyunca büyük bir azap çektik.

Luango'ya vardığımız zaman bir tepe üzerinde inşa edilmiş olan gümrük dairesine uğramaya mecbur kaldık. Üç sene önce yine buralara gelmiş ve seyahat sırasında arkadaşlarımızdan Emil de Bicemborgier hayatını kaybetmişti. Hiç tereddüt etmeden eski oturduğumuz eve giden dar yolu buldum. Her akşam buralarda Emil ile sohbet eder, büyük büyük seyahat planları yapardık. Eski komşularımız beni görünce hayret nidaları çıkarmaya başladılar.

Luango'da ikametimiz pek o kadar uzun sürmedi. Sahil boyunu takip ederek Masaba kabilesinin oturduğu Karaburun'a geldik ki buradan ötesi Fransa sömürge sınırının dışı sayılır. Sıra ile Luandana, Batana, Amirizet ve Mossera iskelelerine uğradıktan ve kaynağında birçok araştırma yapıp notlar aldığım Kongo nehrinin önünden geçtikten sonra Saint Paul Luanda'ya vardık.

Saint Paul'da Habeşiler diğerlerinden daha çoktur. Kadın erkek birçok satıcılar gördüm ki hep Habeş oldukları gibi gazeteye varıncaya kadar da satıyorlardı. Basık burunlu, yayık dudaklı, saçlarını sarı yağlara bulamış kadınlar Habeşilerce pek makbuldür. Hem bunlarca bir adet daha var ki pek gariptir: Birisi vefat edince ölüm töreni müzik ile gerçekleştirilir. Kökeni bilinmese de halk oldukça ısrarlı bir şekilde bu uygulamayı devam ettiriyor. Genellikle ekonomik bir ilgisizlikleri ve geleceği düşünmeme gibi bir hastalıkları olduğu halde, bu ölü gömme işlemi için bir miktar para ayırırlar.

Saint Paul de Luanda'dan hareket ederek yine sahil boyunu takip etmeye başladık. Katumbala ve Kamarot iskelelerine uğradıktan sonra Banguela'ya vardık. Banguela, fildişi, kauçuk, balmumu ticaretiyle meşhurdur. Ayda iki defa Portekiz posta vapurları uğrayarak bu bölgenin ihracatının devamına yardım ederler

Haziran'ın başında Mozambik koyunda bulunuyordum. Etraf baştan ayağa kum çölleriyle çevrilidir. İnsan sudan, bitkiden ve hayattan bir eser görmeksizin yüzlerce kilometre gidebilir!

Mozambik böyle bir araziye sahip olmasaydı şimdi Portekiz sömürgelerinin en zengin yeri olurdu. Çünkü yüksekliği 1.800 metreye varan Huvila Tepesi'ni Avrupa'dan gelenler, o kadar münbit bir mezra haline getirmişlerdir ki Avrupa'da yetişen her türlü ürün burada da yetişmektedir.

İdarede bir haksızlık varsa o da Avrupalıların en zor işlerde esir yerine yerlileri istihdam etmeleridir. Bunlara kontratlı adı verilmesine rağmen esirlerden bir farkları yoktur. 15 yaşına gelmiş bir çocuk amelelik için 70 franka yakın bir ücret karşılığında satılır. Eğer yaşı 20 ile 25 arasında ise 200 frank eder.

Mozambik'ten sonra seyahatimi güneye doğru devam ettirmek istiyordum fakat bindiğim vapur beni Jamestown şehrine çıkmaya mecbur etti. Buraya ayda bir kere İngiliz vapurları uğrar. Haziran'ın sonuna doğru Saint Helen Adası'na vardık. Koyu bir sis adayı tamamen kaplamıştı ve denizin dalgaları sahildeki kayalara çarptıkça açık mavi renk ile karışık beyaz köpükler oluşturuyordu.

Fransa tarihinde bu adanın büyük bir şöhreti vardır. Napolyon'un lahdini ihtiva eden bu adanın her taşı Fransızlar için altın değerindedir.

Napolyon, Amiral Cookburn'ün kumandası altındaki Nortimberland gemisine binip de 1815 senesi bu adaya yanaştığı zaman Lungovd mevkiinde seyrek ağaçlar arasında bir ev inşa ettirerek kalan ömrünü orada geçirmiştir. Öldükten sonra da naaşını biraz ötede bir mahalle defnetmişlerdir. Lahdi ziyarete gittiğim zaman bir iki muhafızın orada olduğunu gördüm. Lungovd Tepesi adanın batı tarafında تنها bir mahaldir. Yapılan yüksek duvarlarla etrafı bir uçurum haline getirilmiştir. Etrafta çıkan ağaçlar kuzeybatıya doğru genişlemiştir. Napolyon hayatının geri kalan kısmını sonsuz denizin derinliklerine bakarak burada geçirmiştir.

Temmuz'un ikisine doğru Kap sömürgesinin merkezi olan Cape Town şehrine vardık. Bu şehir Güney Afrika memleketlerinin en güzeli ve en önemlisidir. Seyyahlar burada her istediğini bulabilir fakat biraz pahalıdır. Geniş geniş meydanlar ve sık sık bahçeler havayı temizler. İnsan her nefes aldıkça ciğerlerinin yeniden hayat bulduğunu hisseder. Binalar çok çeşitli tarzlarda inşa edilmiştir.

Şehrin müzesini ziyaret ettiğim zaman hayret edilecek bazı şeyler de gördüm. Hele dört ayaklı hayvanlardan Katobelepas-Gurgun adı verilmiş olan bu garip hayvanı saatlerce inceledim. Cüssesi epeyce yüksek olan bu hayvanın

rengi siyah olduğu gibi başı koyuna, boynuzları manda boynuzuna, arka tarafı beygire ve kuyruğu da eşege benziyordu.

Bölgenin ticari muamelaı ithalata pek geniş fırsatlar vermektedir. Zira Kimberley gümüş madenleriyle Barb Town, Pretoria, Johannesburg ve Bloemfontein altın madenleri keşfedildiğinden beri halk akın akın gelmeye başlamıştır. Fakat gelişim hızı bu göçmenlerin ihtiyacını karşılayacak kadar değildir. Bundan sonra hakkıyla ziraat ve hırsate başlanırsa Cape ve Natal bölgeleri gelecekte buğday, meyve, şeker ve şarap ticaretinin merkezi olur.

Elizabeth Limanı'nda yıllık 400.000 balya yün ve koyun derisi ihraç edilir. Burada birkaç hafta kaldıktan sonra Natal Limanı'nda Venice isminde bir vapura binerek Tojala Nehri'nin önünden geçtik. Bu nehir Zululu kabilesinin coğrafi sınırını oluşturur.

36 altı saat sonra Delagova Koyu'nda bulunan Loranso-Marki Limanı'nda demir attık. Bu şehir Transvaal Eyaleti'nin girişı olduğundan oldukça önemlidir.

Bir iki nokta hariç tutulursa Portekiz sömürge sahilleri, genellikle iskan edilmemiştir. Bazaruto Adası'nda bir tersane inşa edilmiştir. Avrupalıların bu sahillerde varlığını ilan edecek tek bina hemen hemen budur. Birkaç gün kadar daha seyahate devam ettikten sonra Bongue Nehri kaynağının sol sahiline düşen Beira şehri önlerine geldik. Bu şehir bir sene öncesine kadar hiçbir kıymeti olmayan bir şehir iken İngiltere ile Portekiz arasında meydana gelen hadiselerden sonra önem kazanmıştır.

Bir süre sonra Zambezi Nehri vasıtasıyla Kiliman şehrine doğru yol almaya başladık. Mozambik sahilini takip ederek birkaç gün sonra da Zengibar'a vardık. Önceki seyahatimden beri 18 ay kadar bir zaman geçmiş olmasına rağmen şehri hayret edilecek kadar bir değişime uğramış buldum. Ziraati ve ticareti gelişmiş gördüm. Bu sırada Zengibar hâkimi Avrupa'ya seyahate çıkacağından maiyeti ile beraber burada bulunuyordu.

Konsolos vekili mösyö Autady marifetiyle takdim edildiğinde birkaç defa konuşma fırsatı yakaladım. Ağustos'un 17. günü Mombasa'ya hareket ettik. Lamo, Somali sahilini ve Guardafui burnunu geçerek 27 Ağustos'ta Aden'e geldik. Kızıl Deniz'den geçişimizde sıcaklık 45 dereceyi bulmuş olduğundan kamaradan dışarı çıkamadım. Süveyş, Port Said, İskenderiye ve diğer limanlara uğrayarak 11 Eylül'de Fransa toprağına ayakbastım.

Son